

Kulttuuri- historian ongelma

Peter Burke: What Is Cultural History? Polity Press, Oxford 2004. 152 s.

Pascal Ory: L'Histoire culturelle. Presses Universitaires de France – PUF, Paris 2004. 127 s.

Philippe Poirrier: Les enjeux de l'histoire culturelle. L'Histoire en débats. Seuil, Paris 2004. 435 s.

■ Kulttuurin käsite on länsimaisen kulttuurin kiehtovimpia ja rikkaimpia keksintöjä. Ei ihme, että 1950-luvulla tehdys-
sä tutkimuksessa löydettiin 161 erilaista kulttuurin määritelmää. Sittenkin määrittelyt ovat varmaankin moninkertais-
tuneet, varsinkin viime vuosi-

kymmeninä, kun kulttuurintutkimus ja kulttuurihistoria ovat nousseet voimakkaan kiinnostuksen kohteiksi. Jo saksalainen historioitsija Karl Lamprecht esitti 1890-luvulla kysymyksen ”Mitä kulttuurihistoria on?”, ja siitä lähtien on myös kulttuurihistoriasta keskusteltu ja sen kohdetta ja menetelmiä määritelty. Erityisen akuutiksi pohdiskelun on tehnyt humanististen tieteiden ja yhteiskuntatieteiden yleinen kiinnostus kulttuuriin kysymyksiin. Mitä kulttuurihistoria voisi tänään merkitä?

Vuonna 2004 kysymykseen ilmestyi kolme kirjanmuotoista vastausta, Peter Burken *What Is Cultural History?*, Pascal Oryn *L'Histoire culturelle* ja Philippe Poirrier'n *Les enjeux de l'histoire culturelle*. Kirjat ovat syntyneet toisistaan riippumatta ja antavat siten poikkeuksellisen näköalan kulttuurihistoriasta käytävään keskusteluun. Burken ja Oryn kirjat ovat suppeita, kun taas Poirrier'n teos on perusteellinen, joskin hieman luettelomainen, selvitys ranskalaisen kulttuurihistorian historiasta. Myös tekijöiden taustat eroavat kiinnostavasti toisistaan: Burke on kaikkien tuntuma kulttuurihistorian emeritusprofessori Cambridgestä ja ansioitunut uuden ajan alun tutkija, kun taas Ory ja Poirrier ovat molemmat modernin historian tutkijoita, toinen Sorbonnesta, toinen Bourgnosta. Pascal Ory on osallistunut kulttuurihistoriasta käytävään debattiin jo 1980-luvulta lähtien, mutta on saavuttanut vain vähän huomiota Ranskan ulkopuolella. Valmistellessaan tutkimustaan *L'Entre-deux-mai. Histoi-*

re culturelle de la France, 1968–1981 (1983) Ory määritteli kulttuurihistorian ”representaatioiden sosiaalishistoriaksi”. Uusi kirja jatkaa samaa linjaa ja yrittää systematisoida ajatuksen siitä, että kulttuurihistoria on sosiaalishistorian muoto, jossa tutkija asettaa kulttuuriset käytännöt (tuotanto, mediaatio, kulutus, vastaanotto, sensibiliateetti) ja muodot (kuvat, kuvitelmat, aatteet, myytit, merkitysrakenteet) sosiaaliin yhteyksiinsä.

Jos Pascal Oryn tavoitteena on rakentaa kulttuurihistoriallisen tutkimuksen suppea systematiikka, Peter Burke ja Philippe Poirrier lähtevät kokonaan toisenlaisesta asetelmasta. Poirrier toteaa, ettei hän ole kirjoittanut militanttia manifestia tai ohjelmaa vaan ottanut historiografisen kannan, pyrki myksenään hahmottaa kulttuurihistoriallisen tutkimuksen moninaisuutta. Burken tavoite on hyvin samankaltainen. Itse asiassa jo teoksessa *Varieties of Cultural History* (1997) Burke kertoi olevansa enemmän kiinnostunut kulttuurihistorian monimuotoisuudesta ja rikkaudesta kuin siitä, mitä kulttuurihistorian nimissä pitäisi tehdä. Tämän hän toteaa myös uuden kirjansa johdannossa: kysymykseen ”mitä kulttuurihistoria on” hän vastaa katsoamalla, mitä kulttuurihistorioitsijat ovat tehneet. Jos Oryn näkökulma on preskriptiivinen, Burke ja Poirrier tukeutuivat historiografiaan.

Eryityisesti Peter Burken *What Is Cultural History?* -kirjaan latautuu suuria odotuksia. Onhan hän useissa aiemmissä teoksissaan pohdiskellut kulttuurihistoriallisen tutkimuksen

suuntaviivoja, paikantanut katkenneita traditioita ja avannut uusia näköaloja. On kuitenkin todettava, että uusi kirja on pikaisen tuntuisesti kirjoitettu, johdannonomainen teksti. Silti – kustannus-, tiede- ja kielipoliittisista syistä – se tulevaisuudessa osoittautuu varmasti siteratummaksiksi teokseksi kuin Poirrier’n ansiokas hahmotus. Vaikutusvallasta kertoo sekin, että Burken kirjasta ilmestyi saksankielinen käännös jo syyskuussa 2005 otsikolla *Was ist Kulturgeschichte?* (Suhrkamp).

Burken kirja alkaa klassisen kulttuurihistorian (Burckhardt, Huizinga) lyhyellä kuvauksella mutta keskittyy kulttuurihistorian uuteen nousuun 1980-luvulta lähtien. Taustalla oli useita tekijöitä, kulttuurintutkimuksen nousu ja samalla kulttuuri-käsitteen laajeneminen ja syveneminen, mikrohistoriallinen suuntaus sekä postkolonialistinen ja feministinen tutkimus. Eryityisen tärkeäksi Burke nostaa ”historiallisen antropologian hetkeksi” kutsumansa käänteeseen. Esiin nousevat sellaiset tutkijat kuin Marcel Mauss, Edward Evans-Pritchard, Mary Douglas ja erityisesti Clifford Geertz, jonka kirja *Interpretation of Cultures* (1973) inspiroi kulttuurintutkijoiden lisäksi historioitsijoita. Antropologiset vaikutteet olivat vahvoja uudeksi kulttuurihistoriaksi (new cultural history, NCH) kutsutun suuntauksen tutkimuksissa. Paradigmaattinen muutos sai Burken mukaan vaikutteita myös muualta, ennen kaikkea Mihail Bahtinin, Norbert Elias, Michel Foucault’n ja Pierre Bourdieun ajatuksista. Tärkeinä teemoina

NCH:lle Burke mainitsee käytäntöjen (mm. lukemisen historia), representaatioiden, aineellisen kulttuurin ja ruumiillisuuden tutkimuksen. Oman tarkastelunsa saavat myös uudelle kulttuurihistorialle ominaiset konstruktivistiset ja performatiiviset näkökulmat mm. sukupuoleen, luokkaan, kansakuntaan ja identiteettiin.

Kaiken kaikkiaan Burken tapa hahmottaa kulttuurihistoriallisen tutkimuksen suuntaviivoja on hyvin erilainen kuin Philippe Poirrier’n. Ranskalaisesta tutkimuksesta analysoidessaan Poirrier korostaa historiallisen antropologian sijasta ”mentali-teettien tutkimuksen momenttia” ja ennen kaikkea Robert Mandroun ja Georges Dubyn tutkimuksia. Keskeiseen asemaan nousee kirjan historian tutkimus, jossa yhdistettiin antropologisia vaikutteita (lukemisen historia) ja aineellisen kulttuurin tutkimusta (kirja materiaalisena tuotteena). Toisen painotusta saava tutkimusalue on Ranskan suuren valankumouksen kulttuurihistoria. Ehkä juuri sen peruna ranskalainen kulttuurihistoria on sittemmin korostanut poliittisen kulttuurin tutkimuksen tärkeyttä. Juuri tällä alueella sekä Pascal Ory että Philippe Poirrier ovat työskennelleet.

Jos Burken näkökulmaa voi luonnehtia paradigmaattiseksi, Poirrier’n lähestymistapa on territoriaalinen: hän pohtii, millaisiin temaattisiin kokonaisuuksiin kulttuurihistoriallinen tutkimus Ranskassa on keskitynyt. Esiin nousevat kasvatuksen ja poliittisen kulttuurin historia, intellektuellien rooli kulttuurisina välittäjinä, elokuva- ja mediahistoria, sensibili-

teettien, tunteiden ja aistien historia, muistin ja symbolien historia sekä uusi tieteen historia. Institutionaalisen kulttuurin korostus muistuttaa Jean-Pierre Rioux'n ja Jean-François Sirinellin vuonna 1997 toimittaman *Pour une histoire culturelle* -teoksen painotuksia.

NCH:n piirissä kysymys kulttuurista institutionalisoituneena alueena on useimmiten jätetty marginaaliin. Victoria Bonnelliin ja Lynn Huntin vuonna 1999 toimittamassa kirjassa *Beyond the Cultural Turn* kulttuurikäsitteiden moninaisuutta purettiin jakamalla määrittelyt viiteen ryhmään, kulttuuriin oppineena käyttäytymisenä ja kasvatuksena, kulttuuriin instituutioina, kulttuuriin luovuutena ja toimijuutena, kulttuuriin merkitysten järjestelmänä ja kulttuuriin yhteisöllisinä käytäntöinä. Tässä asetelmassa painotus on vahvasti kahdessa jälkimmäisessä: kulttuuria hallitsee merkitysten ja käytäntöjen kaksinpeli. Peter Burken *What Is Cultural History* jatkaa selkeästi tätä linjaa. Painotuksella on vankka tausta paitsi Roger Chartier'n työssä myös esimerkiksi Michel Foucault'n ajattelussa, jossa merkitykset ja käytännöt olivat olennaisesti toisiinsa liittyviä (diskursiiviset käytännöt). Juuri tämän uuden kulttuurihistorian lähtökohdan Pascal Ory on tiivistänyt kutsumalla oppialaa provokatiivisesti ”representaatioiden sosiaalishistoriaksi”. Silti jäljelle jää kiinnostavia kysymyksiä. Miten merkitysten verkostot muuttuvat? Millainen rooli pitäisi antaa yksilölle, kokemukselle ja toimijuudelle? Miten pitäisi ymmärtää se, mitä

klassinen kulttuurihistoria kutsui aineelliseksi kulttuuriksi? Ovatko artefaktit, esimerkiksi teknologiset tuotteet, palauttavissa merkityksiin ja käytäntöihin?

Tätä kulttuurikäsitteiden vyyhtiä Burke, sen paremmin kuin Poirrier'kaan, ei lopulta avaa. Erityisen hämmentävä on Burken kirjan kansi. Kun näin Burken kirjan ensimmäisen kerran verkkokaupan kotisivulla, teoksen kansikuva herätti ihmetystä, ei siksi, että valkoisen taustan edessä lepäsi nahkaselkäisiä, todennäköisesti 1900-luvun alussa julkaistuja kirjoja vaan siksi, että teokset olivat oopperapartituureja. Kannessa on peräti kolme Richard Wagnerin musiikki-draamaa. Kuva lienee ranskalaisista alkuperää, sillä Jules Massenet'n, Charles Gounod'n ja Jean-Philippe Rameaun ohella esille ovat päässeet nykyään harvemmin muistetut säveltäjät Edouard Lalo, André Messager ja Henri Février. Mitä Peter Burke – jos hän on ylipäätään osallistunut kansikuvan valintaan – on halunnut sanoa tällä kuvalla? Ovatko kirjat jossakin mielessä vastausta kannen esittämään kysymykseen?

Jos kuvan kirjoja ei tunnista partituureiksi, voi ajatella kannen viittaavan vain epämääräisesti ajatukseen historiantutkimuksesta kirjojen tieteenä tai mielikuvaan historiasta kirjallisuutena, nahkaselkäisinä viesteinä menneiltä vuosisadoilta. Koska kansi nostaa esiin nimenomaan oopperakirjallisuuden, voi epäillä sen viittaavan laajempaan kysymykseen kulttuurin määrittelystä ja kulttuurikäsitteistä, vaikka asia ei

tulekaan eksplikoiduksi. Tarkoittaako kansi, että oopperapartituurit eivät kuulu kulttuurihistoriaan tai että ne edustavat sellaista institutionaalista kulttuurikäsitteistä, joka on uuden kulttuurihistorian myötä murtunut ja sysätty syrjään?

Jos tulkinta on oikea, Poirrier'n territoriaalinen linja tuntuu eroavan siitä voimakkaasti. Mutta ehkä lähestymistavat eivät sittenkään ole yhteen sovittamattomia. Jos tarkoituksena on tutkia kulttuuria merkityksinä ja käytäntöinä, eikö ole luontevaa ajatella käytäntöjen saavan territoriaalisia tai institutionalisoituneita muotoja? NCH:n tärkeän taustavaikuttajan Clifford Geertzin ajatukset kulttuurista merkitysten verkostona syntyivät 1970-luvulla semioottisen merkitysteorian piirissä. Jos kulttuuri nähdään vain merkityksinä, määrittely on abstrakti ja sulkee ulkopuolelle itse merkit, kulttuurintuotteet, artefaktit. Ehkä uusi kulttuurihistoria on liikaakin sitoutunut varhaisen semiotiikan merkityskäsitteeseen.

Merkitysverkostojen ja käytäntöjen lisäksi tuntuisi mielekkäältä kiinnittää huomiota sekä toimijuuteen (myös luovuuteen) että materiaalisuuteen. Kaksijakoisen asetelman sijasta kulttuuri näyttäytyy nelikenttänä, jossa menneisyyden ihmisen elämäntapa ja yhteisöllinen vuorovaikutus tapahtuu. Jos kulttuuria ei määritellä vain abstraktisti merkitysjärjestelmänä, vaan kommunikation, merkityksellistämisen ja merkityksellistymisen alueena, on tarpeen tutkia myös institutionalisoitua ”taidetta” tai ”kirjallisuutta” – kyse on tulkinnan

näkökulmasta, joka ei näe instituutioita itseisarvoisina tai suljettuina. Ehkä tätä kautta on mahdollista ylittää myös se kuilu, joka selvästi vallitsee arkipäivän kulttuuripuheen (esim. YLE:n Kulttuuriuutiset) ja kulttuurintutkimuksen välillä.

Kirjansa lopussa Peter Burke yrittää hahmotella myös tulevaisuuden mahdollisuuksia, kulttuurihistoriallisen tutkimuksen vaihtoehtoja. Kirja päättyy umpikujaan, jossa kirjoittaja spekuloi naiivin tuntuisesti ”korkeakulttuurin paluusta” ja ”sosiaalihistorian vastaiskusta”. Ehkä se viriili tutkimuksen suunta, jota Burke monien muiden tapaan kutsuu ”kulttuuriseksi käännteeksi”, ei olekaan ollut varsinainen käänne, vaan jatketta lingvistiselle käännteelle, jossa merkitys, tulkinta ja semiosis ovat olleet keskiössä.

Hannu Salmi